

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Předčasné odchody ze vzdělávání ve vztahu k oblastem intervence krajského akčního plánování (KAP)

editorka: Mgr. Eva Růtová

odborná spolupráce: garanti oblastí intervence projektu P-KAP

jazyková spolupráce: Mgr. Veronika Fiedlerová

projekt Podpora krajského akčního plánování (P-KAP),

Národní pedagogický institut ČR, Praha 2020

PŘEDMLUVA

Proč děti často nedokončují základní školu, mladí dospělí školu střední a/nebo vysokou? Proč maří investici svých rodičů, společnosti a konečkonců i svou vlastní, projevenou dosavadním úsilím a časem věnovaným studiu? Je to jejich hloupost nebo lenost, je za tím špatná kvalita škol nebo snad nedostatek naděje, že se jim vrátí to, co do dalšího studia vložil?

Počet předčasných odchodů ze vzdělávání se prokazatelně zvyšuje. Je ale na místě podotknout, že ne každý „odchod ze vzdělávání“ znamená konec vzdělávání jednoho žáka nebo studenta (protože jedinec může do vzdělávání opakovaně nastupovat, tedy z něj i opakovaně vystupovat) a ne každé opuštění školy znamená opuštění snahy se systematicky učit a rozvíjet. (dnešní svět je bohatý na vzdělávací příležitosti nacházející se mimo formální vzdělávací systém, ve kterém výhradně se však o předčasných odchodech mluví – předčasný odchod z kurzů na Youtube se tolik neřeší...).

Existuje velké množství důvodů a příčin, které vedou mladé lidi k opuštění školy před jejím absolvováním, a stejně tak je velké množství opatření, které mohou pomoci tyto překážky překonat. A aby to nebylo moc jednoduché, důvody a příčiny odchodů se obvykle kupí, kombinují a posilují. Při zavedení jednoho opatření si nemůžeme být zcela jisti, že skutečně ubude „odpovídající“ počet předčasných odchodů.

Namísto klasického Stromu problému tak máme celý Les problémů s propletenými kořeny i korunami. Dokument, který právě čtete, se snaží postihnout výšeč několika cest, které tímto lesem vedou. Využíváme pohledů členěných podle tzv. oblastí intervence, kterým se v projektu Podpora krajského akčního plánování (dále jen P-KAP) na úrovni středního a vyššího vzdělávání věnujeme. Některé z nich jsou ohraničeny vymezenou složkou školního kurikula (např. oblast intervence Rozvoj výuky cizích jazyků), další o jeho průřezové části (např. oblasti Čtenářská a matematická gramotnost, Digitální kompetence či Podpora polytechnického vzdělávání) a některé vycházejí z problematiky školní kultury (např. oblast intervence Podpora inkluze), podpůrných služeb (např. Rozvoj kariérového poradenství) nebo přesahů za rámec výuky (např. Odborné vzdělávání a spolupráce škol se zaměstnavateli, Rozvoj škol jako center celoživotního učení či Rozvoj kompetencí k podnikavosti, iniciativě a kreativitě). Mimo tyto partikulární pohledy nám v průběhu práce na dokumentu vyvstala témata, která procházejí napříč těmito specifikovanými oblastmi intervence. Těmito myšlenkám věnujeme závěrečnou kapitulu, která slouží jako odrazový můstek pro jejich podrobnější analýzu v blízké budoucnosti.

Bdělého čtenáře jistě napadnou další možnosti, jak Les problému předčasných odchodů projít – například se nad něj povznést a pohlížet shůry (celospolečenský kontext), nebo pod ním vytvářet podzemní chodby (osobnostní rozvoj žáků a studentů, nálada ve společnosti apod.). Prosíme o shovívavost v tomto skromném průvodci, který vychází z odbornosti expertního týmu P-KAP a zprostředkovaných zkušeností, které získal při spolupráci se stovkami škol zapojených do projektu.

Čtete proto následující stránky jako úvod do diskuze, ze které mohou přijít náměty na zlepšení situace kolem předčasných odchodů na systémové úrovni, nebo která zvýší motivaci společenských aktérů (místních politiků, zaměstnavatelů atp.) a/nebo třeba přinese inspiraci pro úpravu pravidel nebo obsahu vzdělávání na konkrétních školách.

Bude nám ctí, když v této diskusi budeme pokračovat spolu. [eva.rutova@npicr.cz]

ORIENTACE V TEXTU

V projektu P-KAP se věnujeme rozvoji devíti oblastí tzv. intervence více či méně obsažených v Krajských akčních plánech. Dokument obsahuje pohled na téma předčasných odchodů (ze škol i ze vzdělávání) v přímé souvislosti s každou z těchto devíti oblastí.

V každé sledované oblasti intervence se soustředíme na dvě základní otázky:

- **Proč k předčasným odchodům ze vzdělávání v dané oblasti intervence dochází a**
- **jak prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání v dané oblasti intervence podpořit.**

U všech oblastí dále uvádíme min. jeden **příklad z praxe**, který prevenci předčasných odchodů v dané oblasti intervence podporuje.

Poslední kapitola nabízí **nástin několika průřezových aspektů**, které do problematiky předčasných odchodů ve všech devíti oblastech intervence vstupují.

V samotném závěru dokumentu pak naleznete **inspirativní zdroje a literaturu** k tématu.

- ✓ Čtenářská a matematická gramotnost
- ✓ Digitální kompetence
- ✓ Odborné vzdělávání a spolupráce škol se zaměstnavateli
- ✓ Podpora inkluze
- ✓ Podpora kompetencí k podnikavosti, iniciativě a kreativě
- ✓ Podpora polytechnického vzdělávání (přírodovědné, technické, environmentální)
- ✓ Rozvoj kariérového poradenství včetně prevence předčasných odchodů ze vzdělávání
- ✓ Rozvoj škol jako center celoživotního učení
- ✓ Rozvoj výuky cizích jazyků
- ✓ Několik průřezových aspektů problematiky předčasných odchodů
- ✓ ZDROJE PRO DALŠÍ STUDIUM TÉMATU

Čtenářská a matematická gramotnost

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

V kontextu čtenářské a matematické gramotnosti lze považovat za jednu z příčin předčasných odchodů **neúspěch u maturitní zkoušky (dále jen MZ)**. Z nastavení této výstupní zkoušky je patrné, že dosažená úroveň zejm. čtenářské gramotnosti může v poměrně významné míře ovlivnit úspěšné dokončení vzdělání (setrvání v systému). Z rozvržení tematických oblastí didaktického testu MZ z českého jazyka vyplývá, že na text a porozumění textu se zaměřuje jeho podstatná část (např. v r. 2016 z celkového počtu 32 úloh didaktického testu bylo na čtenářskou gramotnost a porozumění textu zaměřeno 12 z nich). Z výsledků MZ rovněž plyne, že v matematických testech se ukazují jako problematické ty úlohy, pro které je podstatná právě čtenářská gramotnost, tj. čtení matematického textu a jeho výklad či řešení slovních úloh. Z pohledu oblasti intervence je neúspěch u maturitní zkoušky jako možná příčina předčasných odchodů více odrazem **nenaplnované potřeby systematického a průřezového rozvoje gramotností** než otázkou nastavení MZ. Výsledky testování ČŠI potvrzují, že problémy s úkoly, které vyžadují odvození informace neuvedené v textu, hodnocení obsahu textu pro stanovení pravdivosti sdělení či zobecňování informací v textu do podoby obecně platných tvrzení, tedy dovednosti nepostradatelné pro úspěšné zvládnutí studia, mají už žáci 9. ročníků ZŠ, potažmo 2. ročníků SŠ. **Nedostatečná průřezová podpora rozvoje čtenářské gramotnosti** tak vede nejen ke školnímu neúspěchu, ale pravděpodobně úzce souvisí také s předčasnými odchody ze vzdělávání.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Prevencí školního neúspěchu v průběhu studia i u závěrečných zkoušek je **soustavný, a především průřezový rozvoj gramotností a kritického myšlení**. Tyto kompetence totiž zvyšují úspěšnost žáků **ve všech oborech vzdělávání**. Efektivní cestou rozvoje je přiblížit proces učení prostředí, ve kterém jsou žáci zvyklí fungovat. **Využíváním digitálních technologií ve výuce, větším prostorem pro tréninkové, skupinové a projektové aktivity** (např. rozvoj komunikačních kompetencí formou skupinových diskuzí, práce na samostatném projektu, práce se zdroji, formulace výstupů, dokumentace), ale také běžným **zařazováním současných témat**. Díky orientaci v obsahu, který žáky v jejich každodenním světě obklopuje, mohou účinněji **procvičovat práci s textem, třídění a hodnocení informací** a významně tak posilovat schopnost kritického myšlení. Všechny tyto oblasti je možné **rozvíjet téměř ve všech předmětech**. Práce s informacemi či schopnost vyhodnocení textu nejsou záležitostí pouze hodin českého jazyka. Stejně tak matematická gramotnost není omezena jen na výuku matematiky. Je třeba vytvářet příležitosti pro aplikaci získaných matematických znalostí a dovedností na úlohy řešené v ostatních oborech. Podpořit obě gramotnosti lze mj. i **akcentací či posílením obsahu s prakticky využitelným dopadem**, který žákům usnadní fungování v jejich běžném životě (např. využíváním návodů a manuálů k přístrojům a technologiím ve výuce). Takové zaměření současně podporuje **vnímání matematické a čtenářské gramotnosti jako základního předpokladu pro školní i občanskou úspěšnost**. Gramotnosti je třeba vnímat zejména z pohledu výsledků učení na úrovni kognitivní, postojové i vztahové.

Příklady z praxe

Řada škol v oblasti rozvoje čtenářské gramotnosti prokazuje velkou míru invence a flexibility. V praxi jedné ze středních odborných škol se například osvědčilo **zavedení samostatného předmětu Čtenářská gramotnost pro žáky 1. a 2. ročníku**. Nespokojenost vyučujících českého jazyka s úrovní čtenářské gramotnosti žáků vedla k úpravě ŠVP; díky snaze vedení školy reagovat na aktuální potřeby se podařilo nový předmět do výuky začlenit. Jinde se ukázalo jako přínosné **zakomponovat prvky rozvoje** čtenářské gramotnosti **do tematických plánů** všech ročníků. Zkušenosti škol referují také o tom, že pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP) a žáky ohrožené školním neúspěchem je užitečná **individuální podpora** při vyhledávání informací, práci s texty či vedení samostatných a přehledných zápisů. Pozitivní dopad má rovněž **doučování** v podobě přípravy na **didaktický test** MZ. V neposlední řadě školy realizující pravidelně a dlouhodobě **čtenářské dílny ve výuce** hodnotí jejich zavedení jako významný krok podporující školní úspěšnost svých žáků. Praxe těchto škol ukazuje, že účinné jsou čtenářské dílny i proto, že jde o formát pro žáky přitažlivý, který zaujme, baví a vytváří prostor rozvoje všech bez rozdílu. Ve snaze předcházet neúspěchu u MZ se na některých školách ukazuje jako užitečné věnovat **zvýšenou pozornost rozvoji schopnosti žáků porozumět různým typům matematického textu a analyzovat jej**.

Digitální kompetence

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Na předčasné odchody v kontextu oblasti Digitální kompetence se lze podívat ze dvou úhlů: z pohledu vzdělávacího oboru Informační a komunikační technologie a z pohledu digitálních kompetencí, které mohou být získávány průřezově. Pro obojí je typický rychlý rozvoj oblasti. **Učitelů, kteří dokážou s prudkým vývojem digitálních technologií (dále jen DT) držet krok, je ve školách minimum.** Přitom pro žáky je práce s DT každodenní samozřejmostí.

Vzdělávací obor Informační a komunikační technologie nebývá příčinou, ani důvodem, proč žáci předčasně opouští střední či vyšší stupeň vzdělání. Školy málokdy věnují oblasti takovou pozornost, jako např. výuce českého jazyka či matematiky, a předmět bývá realizován s nižšími požadavky na výstupy. Většinu žáků tak nečiní problémy jej úspěšně v rámci školní výuky zakončit. **Nízká úroveň kvality výuky Informačních a komunikačních technologií s nižšími výstupními požadavky** však mohou být důvodem k odchodu žáků, kteří se chtějí v oblasti skutečně rozvíjet. Dávají tak někdy **přednost pracovním nabídkám** před studiem – **škola pro ně přestává být přínosem.** Nedostatečný rozsah a kvalita výuky Informačních a komunikačních technologií navíc ztěžuje žákům studium v dalších vzdělávacích stupních, např. na vysoké škole.

Pohledem **průřezového tématu** může být Digitální gramotnost oblastí, která má na prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání poměrně zásadní vliv. Pro dnešní žáky jsou digitální technologie součástí jejich běžného života. Hravě ovládají tablety, notebooky i chytré telefony. Potřebují však podpořit v tom, aby DT využívali smysluplně, efektivně a bezpečně.

Pokud **škola není digitálně současná a atraktivní, představuje pro žáky svět zcela odtržený od jejich každodenní reality.** Naopak vedení žáků k vhodnému využívání digitálních technologií v procesu učení může zvyšovat jejich zájem o studium a ovlivňovat tak nejen výsledky, ale zejména chuť se vzdělávat.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Digitálně současná a atraktivní je škola, kde se moderní technologie neomezují pouze na předmět odpovídající vzdělávacímu oboru Informační a komunikační technologie, ale prostupují celým vzdělávacím procesem. Škola nabízí žákům možnost pracovat s nástroji, které jsou jim přirozené a které ovládají. **Díky tomu se zvyšuje jejich šance zažít úspěch i v předmětech, kde se jim příliš nedaří.** Například trénink anglických slovíček při použití mobilních aplikací, doučování matematiky prostřednictvím youtube manuálů, osvojení znalostí excelu pro složitější početní operace v matematice, prezentace projektů nejen v běžně využívaném powerpointu, ale např. formou sestříhaného videa, zpracování životopisu v online aplikacích, využití běžně dostupných čidel pro provedení výzkumu či dokumentace, týmová online spolupráce na tvorbě dokumentů a projektů včetně komunikace v reálném čase a další. Zkrátka **akcentovat a posilovat obsah s prakticky využitelným dopadem,** který žákům usnadní fungování v jejich běžném životě (uspořádání digitálního prostředí pro efektivní práci i učení, osvojení dovednosti práce s návody a manuály k přístrojům a technologiím apod.). **Při využívání DT ve vzdělávacím procesu je nutné zajistit dostupnost těchto nástrojů ve výuce také žákům ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí.**

Problematiku nedostatečné digitální kompetence na straně pedagogů a nízkou úroveň kvality výuky lze v krátkém horizontu řešit např. **zapojením ICT technika do výuky** (šablona na rozvoj ICT) nebo **i šablonami, které nejsou přímo zaměřené na rozvoj DT, ale je možné je v tomto směru využít** (tandemová výuka – obecně vzdělávací obor s učitelem oboru Informačních a komunikačních technologií a další). Kombinace pedagogického přístupu a pohledu z terénu působí pro žáky jako atraktor a současně pomáhá vyučujícímu přiblížit vzdělávací obor Informační a komunikační technologie současným trendům. V dlouhodobějším horizontu lze využít **vzdělávací programy v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (dále jen DVPP), zahájit či rozšířit spolupráci školy s IT firmami** (exkurze, praxe, stáže – jak pro žáky, tak i pro pedagogy), zorganizovat **besedy s absolventy** (nároky na znalosti DT pro studium na VŠ či při nástupu do práce, téma kyberšikany) apod.

Motivovaným žákům lze nabídnout **rozšířený individuální vzdělávací program. Samostatná práce na vlastním projektu, zapojení žáka do výuky, zajištění praxe při studiu či stáže v IT organizaci, to vše podporuje rozvoj žáků v oblasti jejich zájmu**. Jako motivátor působí také práce s unikátními nástroji, které většina žáků nemůže mít doma, např. 3D tiskárny, výkonnější počítače, managovatelné síťové prvky, dražší rozsáhlý software a jiné vybavení. **Dostatečná vybavenost škol pomáhá vytvářet takové prostředí, ve kterém je pro žáky zajímavé být.**

Příklady z praxe

Na několika českých školách se osvědčilo **zapojení žáka do pozice ICT technika či ICT asistenta** (rozvoj digitální infrastruktury ve škole, pomoc pedagogům s digitální technikou při výuce apod.). Žák, který byl vysoce motivovaný a nadstandardně zkušený v oblasti DT již v průběhu studia, tak **dostal možnost uplatnit své dovednosti přímo ve škole a dále rozvíjet svůj potenciál**.

Součástí jeho nové role bylo individualizované nastavení docházky do některých předmětů, které mu umožnilo realizovat se v oblasti svého zájmu. Tomuto opatření předcházela demotivace na straně žáka – obsah vzdělávacího oboru ICT mu nenabízela nic nového. A především pak riziko, že žák školu předčasně ukončí a přijme jednu z mnoha zajímavých pracovních nabídek v IT, kterou v průběhu studia dostával. Žák díky podpoře školy **docílil nejen úspěšného ukončení studia. V některých případech pokračuje ve spolupráci se školou i po svém úspěšném absolutoriu. Někde jako ICT technik, jinde rovněž jako pedagog**. Ne každá škola může takové opatření realizovat. **Příklad však může být inspirací k zapojování motivovaných žáků do praktických úkolů s reálným dopadem do jejich praxe.**

Odborné vzdělávání a spolupráce škol se zaměstnavateli

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Ve vztahu odborného vzdělávání a předčasných odchodů lze na prvním místě uvést zejména **špatnou volbu oboru či stupně vzdělání**. Setkáváme se s ní zde většinou při rozhodování mezi volbou maturitního či nematuritního oboru.

K nevhodné volbě stupně vzdělání i konkrétního oboru přispívá mj. skutečnost, že **žáci mají někdy neúplné či zkreslené představy o možnostech uplatnění a pracovních podmínkách typických pro zvolený obor**. [více v kapitole Rozvoj kariérového poradenství včetně prevence předčasných odchodů ze vzdělávání] Tento rozpor mezi očekáváním a realitou se projeví většinou až v průběhu praxe v reálném pracovním prostředí. Žáci jsou nepříjemně překvapeni, že kadeřnice musí dlouhé hodiny stát, kosmetičky trápí krční páteř a stavební práce si žádají dobrou fyzickou kondici.

Praktické vyučování realizované u zaměstnavatelů je pro žáky atraktivní formou osvojování dovedností. Problematické však může někdy být **nekvalitní vedení žáka ze strany spolupracujícího zaměstnavatele**. Důvodem bývá nejen častá fluktuace zaměstnanců v některých sektorech, ale i nedostatečně kvalifikovaný personál. Vedle profesní odbornosti v souvisejícím oboru je důležitá i přirozená autorita a respekt instruktora, ale také určité "pedagogické" dovednosti (zásada názornosti, spojení teorie s praxí, princip přiměřenosti a princip zpětné vazby) a v neposlední řadě i měkké kompetence. Mezery v dovednostech instruktorů praktického vyučování, kteří jsou zodpovědní za vedení žáků na pracovišti, se vždy negativně odrazí ve výchovně vzdělávacím procesu. Žáci proto mohou paradoxně ve firmě získat také špatné pracovní návyky.

Nespokojenost žáků s praktickým vyučováním může souviset rovněž s absencí odměny za jejich produktivní činnost.

Kombinace výše uvedeného s **chybějící či nedostatečnou podporou** (např. formou individuálního kariérového poradenství, doučování apod.) vede často k **neuspokojivým výsledkům učení, absencím, školnímu neúspěchu**, který může vyústit v předčasný odchod ze školy či ze vzdělávání.

Nejen neúspěšní žáci sahají po **pracovních nabídkách zvoucích k lákavé kariéře bez nutnosti ukončeního vzdělání** či dosažení kvalifikace. Podobné nabídky přijímají i žáci s dobrými školními výsledky, kteří tak řeší svou či rodinnou **socioekonomickou situaci**.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Zkresleným představám žáků o zvoleném oboru lze předejít pouze jejich **lepší informovaností**. Běžnou praxí škol jsou dny otevřených dveří. Ty ale poskytují zejména obecné informace. Zorganizovat lze však také **aktivitu, které vedou k hlubšímu seznámení žáka s náplní oborů i kulturou školy: projektové dny, kroužky či tematické soutěže**, a to ve spolupráci nejen základních a středních škol, ale i **s partnery z řad zaměstnavatelů**. Kroužky pro žáky základních škol mohou být vedeny učiteli odborných předmětů střední školy, externisty z řad spolupracujících zaměstnavatelů, ale také stávajícími žáky (podpora podnikavých žáků), kteří si touto cestou upevní svou sounáležitost se zvoleným oborem. Žáci základních škol se tak blíže seznámí s chodem i kulturou školy a náplní zvoleného oboru.

Mezi další podpůrná opatření patří **spolupráce žáků s absolventy a úspěšnými lidmi v oboru z řad spolupracujících zaměstnavatelů**. Propojení studia s terénem zvyšuje motivaci žáků – díky osobním a profesním příběhům úspěšných absolventů se mohou žáci přesvědčit, že dokončit školu se vyplatí. Také **zaměstnavatelé, u kterých žáci mj. absolvují svou odbornou praxi, hrají stěžejní roli v motivaci žáků setrvat ve zvoleném oboru**. Kvalita vedení praktické výuky má zásadní vliv na celé studium. Lze ji podpořit proškolením instruktorů z firem v základech pedagogiky, psychologie, BOZP i v kurikulární oblasti – znalosti školního vzdělávacího programu a profilu absolventa. Vzdělávání instruktorů nabízí přímo spolupracující školy, popř. lze využít profesní kvalifikaci *Instruktor* u poskytovatele praktického vyučování. Kvalitně vedená praxe může motivovaným žákům pomoci kompenzovat pocity frustrace z neuspokojivých výsledků v teoretické části studia a udržet tak jejich motivaci vzdělání dokončit. **Atraktivitu studia i zážitek úspěchu** lze podpořit také motivačními stipendii, která se udělují v závislosti na nulové neomluvené absenci nebo na studijních výsledcích v teoretické či praktické výuce, dále dovednostními soutěžemi, výjezdy do zahraničí, stážemi, možnostmi pracovat na reálných zakázkách či nabídkou zajímavých profesních kurzů.

Vhodné nastavení spolupráce a budování vztahů se zaměstnavateli je klíčové i v dalších aspektech. Jedním z nich je společné **sdílení hodnoty důležitosti ukončeného vzdělání či kvalifikace**. To v praxi znamená vedení zaměstnavatelů k tomu, aby neřešili nedostatek stálé pracovní síly zaměstnáváním žáků bez řádně ukončeného studia, nebo aby takovýmito zaměstnancům umožnili si studium při zaměstnání dokončit, případně je motivovali k získání osvědčení o profesní kvalifikaci. Dobře nastavená spolupráce školy a zaměstnavatelů funguje také jako **osvěta** – zaměstnavatelé mohou svůj postoj k důležitosti dokončeného vzdělání šířit dál v rámci svých profesních asociací, cechů či oblastních a regionálních hospodářských komor. Zaměstnavatel může rovněž **motivačním příspěvkem nebo nabídkou placené brigády** pomoci konkrétnímu žákovi v tíživé životní situaci dokončit studium. Využívanou možností je také **nabídka placených praxí v průběhu studia**.

Příklady z praxe

V řadě středních škol, které nabízejí např. gastronomicky zaměřené obory, **se žáci mohou účastnit základních i specializačních kurzů** baristických, barmanských nebo sommeliérských, po jejichž úspěšném absolvování získávají certifikát, někdy i s mezinárodní platností. Kurzy jsou zpravidla vedené renomovanými odborníky a zájemcům z řad žáků školy je poskytnuto cenové zvýhodnění účasti. Jako formu ztraktivnění výuky školy oceňují také **vstupy odborníků z praxe**. Osvědčená a na školách již poměrně častá je **účast žáků v soutěžích na národní/mezinárodní úrovni, třeba i takových, které podporují trvale udržitelnou hodnotu a zviditelňují výstupy pro širokou veřejnost**. Rovněž možnost **vyjždět v průběhu studia na stáže do zahraničí** (včetně dlouhodobých stáží na renomovaných pracovištích) patří mezi faktory, jež hrají nezanedbatelnou roli nejen při volbě konkrétní školy a oboru.

Atraktivní vzdělávací program, který zahrnuje **prostor pro individuální rozvoj žáků**, má rozhodující vliv nejen na volbu oboru či školy. **Zážitek úspěchu, pocitu přesahu a vlastní hodnoty hrají významnou roli v rozhodování o tom, zda ve vzdělávání setrvat či jej předčasně ukončit**.

Podpora inkluze

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Za předčasnými odchody ze vzdělávání je téměř vždy složitý a individuálně specifický komplex působících příčin a následků. **Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP) spadají mezi skupiny více ohrožené předčasným odchodem ze vzdělávání**, a to jak vzhledem ke zdravotnímu postižení, které může limitovat výběr oboru i školy, tak i s ohledem na sociální nebo kulturní znevýhodnění. Inkluzivní přístup je proto založen na systému podpůrných opatření, která vycházejí z individuálních potřeb každého žáka.

Na počátku rizika předčasných odchodů mnohdy stojí již úvodní **nevhodná volba oboru studia**, při níž nejsou dostatečně reflektovány individuální vzdělávací potřeby žáka, jeho motivace a působení rodinného prostředí. Na konci pak **nedostatečná kapacita poskytované poradenské podpory**. Pro úspěšnou inkluzi je **nízká nebo nesprávně nasměřovaná motivace** obtížně zvládnutelnou překážkou a mnohdy vede k odchodu žáka ze školy. Do motivace se významně promítá **rodinná situace a zázemí** (materiální, finanční, postoj ke vzdělání) i zásadní změny v osobním životě (např. těhotenství). Pokud podpora žákům ze strany rodiny chybí a škola dané skutečnosti nereflektuje, představuje to další rizikový faktor. Setrvání ve vzdělávacím systému může ohrozit také **neznalost problematiky potřeb nadaných žáků, nezajištění kompenzačních opatření v rámci výuky pro žáky se SVP a chybějící spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí** (dále jen OSPOD).

Mnohdy je příčinou předčasných odchodů **nedostatečná prostupnost studia**. Stejně jako u jiných oblastí i v kontextu Podpory inkluze může k předčasným odchodům přispívat **atmosféra ve třídě a školní klima**, nejsou-li systematicky sledovány a vyhodnocovány a nedochází-li v případě problémů k jejich včasnému rozpoznání a řešení.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

V případě žáků se SVP, a zejména se zdravotním postižením (dále jen ZP), je třeba **věnovat volbě oboru a školy významnou pozornost** vzhledem k tomu, že zdravotní omezení a možnosti žáka obor absolvovat a pracovat v něm, vedou zpravidla k zúžení vzdělávací nabídky. Z tohoto důvodu je vhodná spolupráce nejen mezi ZŠ, SŠ a rodinou, ale i s pedagogicko-psychologickou poradnou (dále jen PPP) a speciálně pedagogickým centrem (dále jen SPC).

Pozitivně se ve snížení předčasných odchodů ze školy (vzdělávání) může projevit **budování bezpečného klimatu a včasná detekce žáků ohrožených školním neúspěchem či vyloučením z kolektivu**. V průběhu celého studia je vhodné **monitorovat situaci žáků se SVP, odhalovat rizika**, která mohou vést až k předčasnému odchodu ze školy, **včas nabízet řešení**, a optimálně jim předcházet. **Pozornost je třeba věnovat problémům**, jež mohou souviset například **s charakterem zdravotního postižení, s nedostatečným zajištěním podmínek při studiu** (asistent pedagoga vč. ujasnění jeho role a kompetencí ve výuce ve vztahu k žákovi, pedagogovi, třídnímu kolektivu, nastavení podmínek praktického vyučování aj). Významným preventivním opatřením je **změna nevhodných stylů výuky, které neberou v úvahu specifika žáků, a proškolení pedagogů**, aby měli dostatečné znalosti o potřebách těchto žáků.

Pro snižování rizika předčasných odchodů je třeba **posilovat školní poradenská pracoviště pozicemi psychologů nebo speciálních pedagogů**, kteří zajistí koordinaci spolupráce vyučujících a jejich metodické vedení. V prevenci předčasných odchodů obecně hraje důležitou roli **spolupráce s rodinou**, v případě žáků

s jakýmikoli SVP tato spolupráce **významně posiluje realizaci a dopad potřebných podpůrných opatření** (rozvojových aktivit, kompenzačních opatření, doučování, individuálního vzdělávacího plánu, mentoringu, individuálního a kariérového poradenství atd.)

Příklady z praxe

Na mnoha českých školách (SŠ, VOŠ) již v současnosti funguje **školní poradenské pracoviště (dále jen ŠPP) v rozšířené podobě**. Kromě výchovného poradce, kariérového poradce a metodika prevence zde působí také školní psycholog, případně speciální pedagog.

Pracovníci ŠPP **cíleně podporují žáky formou poradenských konzultací a v případě potřeby poskytují poradenství i rodičům**. Individuální konzultace jsou často zaměřené na **zjišťování příčin školního neúspěchu a hledání cest vedoucích k jeho řešení**.

Vedle podpory žáků a rodičů spolupracuje ŠPP také s učiteli a **trvale podporuje a koordinuje spolupráci jak s pedagogickým sborem, tak i se školským poradenským zařízením**. Tento **systematický přístup snižuje riziko neúspěchu** a minimalizuje předčasné odchody ze vzdělávání.

Praxe z těchto škol ukazuje, že dobře fungující, spolupráci koordinující školní poradenské pracoviště, které zároveň pečuje o příznivé klima ve škole, je účinným nástrojem podpory pro žáky, učitele i rodiče.

Podpora kompetencí k podnikavosti, iniciativě a kreativitě

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Jedním z důvodů předčasných odchodů žáků ze školy či vzdělávání ve vztahu k této tematické oblasti intervence může být **zahájení vlastního podnikání** nebo **nemožnost realizace vlastních nápadů a projektů ve škole**. Žáci odcházejí z přesvědčení, že už jim škola nemá pro jejich rozvoj co nabídnout. Chtějí tvořit, budovat. Ve světle profesního i odborného růstu při realizaci vlastního podnikatelského záměru **vnímají školu jako ztrátu času**.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Prevencí je **flexibilní škola**, která podnikavost a podnikání podporuje. Přizpůsobit vzdělávání lze jak v rámci běžné výuky, tak i mimo ni (**práce na samostatných projektech**, které souvisí s vlastním podnikáním žáka a/nebo kde se může realizovat). Pro vzdělávání nejen podnikavých žáků je optimální, mohou-li **během studia prakticky řešit konkrétní reálné projekty**. Zadavateli těchto projektů mohou být i jiné organizace. Žáci pracují na projektech samostatně nebo vytvářejí pracovní skupiny a spolupracují s konkrétním zadavatelem, a to nejen u příležitosti maturitních projektů, ale kdykoli během studia. Žáci tvoří pracovní týmy nezřídka složené napříč třídami a ročníky. **Učí se tak týmové spolupráci, vedení lidí, plánování, dodržování termínů a další**.

Jako motivační prvek, který výuku ztraktivňuje, působí **rozvoj kompetencí k podnikavosti formou fiktivních či reálných firmy a zapojováním odborníků do výuky**.

Jednou z dalších osvědčených možností je také **zapojení žáků středních škol do vedení kroužků** pro zájemce ze základních škol, kteří zvažují na škole studovat. Tato zkušenost vede nezřídka k tomu, že z absolventů se po ukončení studia stávají vyučující a někteří žáci jsou zaměstnáni na menší úvazky již v jeho průběhu. Žáky, kteří potřebují sladit práci se studiem, podpoří **individuální studijní plán** a **nabídka flexibilních forem vzdělávání** (večerní, víkendové apod.) či kombinované studium (kombinace běžné výuky s večerní či víkendovou).

Škola jako podnikatelský inkubátor vytváří zázemí pro vlastní podnikání žáků pod vedením odborných tutorů. Umožňuje podnikavým žákům studovat i budovat své vize. Pokud škola nemá vlastní odborníky (tutory/mentory) nebo neaspiruje sama na podnikatelský inkubátor, může **navázat spolupráci s odborníky v kraji** – např. s krajským inovačním centrem nebo regionálním podnikatelským inkubátorem. Mají-li žáci ve škole možnost získat pro své záměry znalosti a dovednosti, ke kterým by se v praxi těžce (nebo draze) dostávali (např. pomoc mentorů, odborné znalosti), posiluje to jejich motivaci ve škole setrvat a dokončit ji.

Mezi další podpůrná opatření patří **spolupráce žáků s absolventy a úspěšnými lidmi v oboru**. Propojení studia s terénem zvyšuje motivaci žáků – díky osobním a profesním příběhům úspěšných absolventů se mohou žáci přesvědčit, že dokončit školu se vyplatí.

Identifikace talentů pro podnikání a kreativců (v rámci průběžného monitoringu žáků), a **podpora možností jejich rozvoje** od počátku studia hraje v prevenci předčasných odchodů klíčovou roli. Včasná intervence může předejít ztrátě zájmu o formální vzdělávání a následnému odchodu ze školy.

Příklady z praxe

V řadě středních škol jsou dnes již poměrně rozšířené **maturní projekty**, které žáci zpracovávají samostatně nebo ve skupině. Součástí maturitní zkoušky bývá také **vypracování podnikatelského záměru, ve kterém mohou žáci rozvinout své nápady a navrhnout způsob jejich realizace**. Některé školy umožňují žákům spolupracovat na těchto projektech s odborníky z praxe, popř. s absolventy školy. To vše působí jako motivační faktor pro žáky, kteří by jinak dali přednost vlastnímu podnikání před studiem.

Progresivní školy navíc realizují napříč celým studiem **podnikavé projekty**. **Podstatou jejich výuky je praktičnost, řešení problémů skutečného života, vytváření reálných produktů a zejména prostoru, kde mají žáci možnost uplatnit vlastní kreativní nápady**.

Podnikavě-projektová výuka je zakomponována do obsahových předmětů (odborné předměty, ekonomické předměty apod.). Žáci se např. mohou podílet na chodu školy (realizují školní televizi/časopis, starají se o marketing (prezentace školy navenek), o školní pozemky nebo vedou školní klub/kavárnu) či organizačně participovat na akcích školy (den otevřených dveří, školní ples, sportovní turnaj a další). **Aktivní žákovský parlament** sbírá podněty pro vylepšování prostředí ve škole i v jejím okolí. Žáci tak mají možnost přicházet s nápady a realizovat je; na některých školách díky tomu vznikly např. nové relaxační zóny, speciální učebny, zájmové kroužky a další.

K realizaci podnikavých projektů využívají školy také platformu studentských firem Junior Achievement, různé soutěže (např. Soutěž a podnikej, SOČ...) či speciální projekty přímo zaměřené na tvorbu podnikatelských záměrů. Žáci (ve spolupráci se samosprávou a odborníky z praxe) se tak mohou svými nápady podílet na vylepšení sociálního okolí školy nebo v dané obci. V soutěžích pak mají možnost navázat zajímavé kontakty, díky kterým mohou rozvíjet své podnikatelské nápady i v budoucnu.

Podpora polytechnického vzdělávání (přírodovědné, technické, environmentální)

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Polytechnické vzdělávání je realizováno na všech typech středních škol (školy všeobecného zaměření, školy odborného zaměření vč. např. lyceí, zdravotních škol, konzervatoří.) K předčasným odchodům tak může docházet na školách s různým typem ukončení studia.

Polytechnické vzdělávání bývá vnímáno jako náročné s vysokými požadavky na žáka, tyto nároky jsou však na různých typech škol rozdílné. Pomineme-li odchody ze vzdělávání způsobené **neúspěchem u maturitní či závěrečné zkoušky**, jsou na gymnáziích a konzervatořích předčasné odchody nejčastější v prvním roce studia, a to z **důvodu jeho náročnosti**. Na ostatních typech škol dochází k předčasným odchodům poměrně častěji, důvodem je však spíše **špatná volba oboru**, resp. **chybná náborová strategie** než vzdělávací nároky.

Důvodem předčasných odchodů z oborů polytechnického zaměření je často **kvalita poskytovaného vzdělávacího procesu** a s tím úzce související klima školy. Problematickou kvalitou poskytovaného vzdělávání způsobuje **zastaralé, chybějící nebo jinak nevhodné materiálně technické vybavení školy, nízká atraktivita výuky, nevhodné vzdělávací metody a strategie výuky, nízká úroveň znalostí a odborných dovedností pedagogického sboru**. Na klima školy má vliv také nefunkční pedagogicko-poradenská síť.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Prevencí chybné volby oboru je **podpora sdílené odpovědnosti za budoucnost žáka na straně základních i středních škol**. To není možné bez vzájemné aktivní spolupráce a efektivní komunikace, jejíž navázání vede přirozeně i k hlubší informovanosti o poskytovaném vzdělávání na straně pedagogických pracovníků ZŠ. Současně musí být škola schopna předat reálnou představu o náplni a požadavcích studia rodičům budoucích žáků a žákům samotným.

Důležitým aspektem prevence předčasných odchodů je rovněž kvalitní zabezpečení vzdělávacího procesu. Součástí výuky polytechnického vzdělávání jsou především laboratorní pokusy, cvičení, exkurze a rovněž zapojení žáků do soutěží a olympiád a spolupráce SŠ ze ZŠ. S tím souvisí **potřeba moderního vybavení, případně i možnost využití a prezentace strojů a zařízení žáky ZŠ**. Moderní vybavení však klade větší nároky na pedagogy a jejich oborovou kvalifikovanost ve smyslu schopnosti efektivně, cíleně a v maximální možné míře vybavení využívat, volit k tomu vhodné metody a strategie výuky a adekvátně stanovovat požadované výstupy i způsoby hodnocení žáků.

Vhodné **výukové metody a strategie** umí zprostředkovat žákům cíle polytechnické výuky motivačním způsobem: ukazují smysl učebních činností, propojují učení s reálnými životními situacemi a jejich zkušenostmi.

V poslední době jsou na krajské úrovni budována **centra oborového zaměření** (centra odborného výcviku, centra interaktivní výuky) nebo **centra**, která jsou koncipována jako místa **pro široké využití různých oborů** (polytechnická hnízda). Obdobným nástrojem jsou **mobilní polytechnické učebny** různé velikosti (dodávka, autobus, návěs kamionu). Výuku školních i mimoškolních aktivit v nich zajišťují zaměstnanci

škol, externí pracovníci (odborníci z praxe) nebo žáci vyšších ročníků SŠ v podobě vrstevnického učení. Jedním z cílů center je zkvalitňování výuky žáků SŠ a oborová informovanost žáků i pedagogů ZŠ.

Příklady z praxe

Školy mohou své žáky, kteří se rozhodli opustit školu před jejím řádným dokončením, vybavit **dokumenty prokazujícími získané kompetence**. Ty je vhodné zpracovat v souladu s náplní daných profesních kvalifikací uvedených v Národní soustavě kvalifikací. Vhodné je uvést název povolání (název studovaného oboru), název profesní kvalifikace a splněné odborné způsobilosti. Lze jím prokázat také zvládnutí konkrétních vzdělávacích modulů v modulové skladbě studovaného oboru. **Dokument může mít formu osvědčení nebo certifikátu a škola jej může vydávat průběžně během školního roku všem žákům, nebo souhrnně za období, které odcházející žák absolvoval.** Výhodou takového dokumentu je jeho dohledatelnost v případě pozdějšího zájmu žáka o návrat ke studiu. **Žák si tímto způsobem může doplnit své kompetenční portfolio, kterým se bude prokazovat na trhu práce.**

Příkladem může být Certifikát pro žáka oboru: *Obráběč kovů – obsluha CNC* (povolání: *Obráběč kovů*) potvrzující splnění části kvalifikace: *Frézování kovových materiálů (kód: 23-023-H)* s uvedením prokázané odborné způsobilosti: *Volba postupu práce a technologických podmínek frézování, hoblování, protahování a obrážení, potřebných nástrojů, pomůcek a materiálů* při činnosti: *Výroba součástí konstrukce strojního svěráku.*

Další možností, jak podpořit žáky předčasně opouštějící školu, je **nabídka zkoušky k profesní kvalifikaci** v rámci Národní soustavy kvalifikací. Tato nabídka je vhodná zejména pro žáky, kteří opakovaně neuspěli u závěrečných zkoušek. Zajímavá může být ale také pro žáky, kteří si chtějí rozšířit své pracovní portfolio a vykonat zkoušku z profesní kvalifikace oboru příbuzného tomu, který úspěšně dokončili.

Rozvoj kariérového poradenství včetně prevence předčasných odchodů ze vzdělávání

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Prevence předčasných odchodů žáků ze vzdělávání s agendou kariérového poradenství úzce souvisí. Z tohoto pohledu tak klíčovou roli hraje samotný fakt, zda **škola** má či **nemá zřízenou pozici školního kariérového poradce**. Bezprostředně za existenci/neexistenci kariérového poradce ve škole následuje kvalita/**nekvalita výkonu jeho práce**. Není totiž výjimkou, že **potenciál možností podpory, které kariérové poradenství nabízí, není ve své šíři vůbec využíván**. Náplň práce kariérového poradce **se často omezuje pouze na poradenství "kam po škole"**. **Osobní rozvoj, podpora při hledání sebe sama a při změnách, které žáky studiem provází, mnohdy zcela chybí**. Přitom právě individuální přístup, zájem a podpora se ukazují jako stěžejní pro překonání bariér, které žákům ve studiu brání.

Volba konkrétního oboru či školy je pro prevenci předčasných odchodů z pohledu kariérového poradenství zásadní. Žáci mají často **nedostatečné informace** či **zkreslené představy o vybraném oboru**. Rozčarování se však následně netýká pouze náplně oboru, který může být ve skutečnosti jiný, než jak si jej žáci vysnili. Podstatnou je také **kultura školy**, a to zejména vztahová.

Neméně důležitou roli hraje **nerealistické sebehodnocení na straně žáků**, ať už směrem k podceňování se, nebo naopak. **Nemají-li žáci možnost podpůrného dialogu pro identifikaci svých silných a slabých stránek, zájmů, předpokladů či limitů**, je pro ně obtížné je kriticky zhodnotit. **Zvolený obor se pak snadno stává "výhodiskem z nouze"** a studiem **nedochází ani k zážitkům úspěchu, natož k rozvoji osobního potenciálu**.

Někteří žáci nemají při svém studiu podporu rodičů, a ne všichni žáci mají ve svém okolí vzory, které by je motivovaly k práci na sobě. Absence kariérového poradenství tak v prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání sehrává zcela mimořádnou roli.

Jak podpořit prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence či její pomocí?

Škola si dnes **pozici kariérového poradce** může **zajistit z tzv. šablon**. Podstatná je **dostatečná výše úvazku** (v závislosti na velikosti školy) a **kvalita pracovníka**. Tu lze podpořit kurzem přímo z oboru kariérového poradenství, ale také mentoringem, koučovacím výcvikem aj. Kariérový poradce by měl mít **dostatek prostoru zejména pro individuální práci s žáky, a to po celou dobu jejich studia**. Bude-li se omezovat pouze na poslední ročníky (kam po škole), na prevenci předčasných odchodů nebude mít jeho práce téměř žádný vliv.

Formou **individuální podpory** pomáhá poradce žákům s orientací v tom, co by v životě chtěli, v čem se jim daří, čeho se obávají (**podpora při sebepoznávání**). Využívá k tomu nejčastěji poradenský rozhovor, příp. zájmové dotazníky, osobnostní testy, projekční metody ad. Díky sebepoznání a další podpoře se žáci mohou lépe zaměřit na to, v čem se dál rozvíjet (**vzdělávání a osobní rozvoj**), což **posiluje jejich motivaci, sebereflexi, zdravé sebehodnocení, a především chuť se vzdělávat**.

Žáci se v průběhu studia mění, stejně tak se mohou podstatně měnit i jejich životní a rodinné podmínky. A v důsledku těchto osobních změn pak i preference týkající se studia a dalších plánů do budoucna. **Podpora formou individuálního rozhovoru tak není jednorázovou záležitostí**. Průběžný **monitoring žáků**

je stěžejním nástrojem kariérového poradce. Pomáhá zachytit nejen žáky ohrožené školním neúspěchem. **Díky monitoringu je kariérový poradce schopen identifikovat nejčastější příčiny předčasných odchodů** (absence, neprospěch, rizikové chování, klima školy a třídy ad.) a včas na ně reagovat vhodnou intervencí.

I práce ve skupině podporuje osobní rozvoj žáků, a to zejména v oblasti klíčových kompetencí, sebepojetí a seberepresentace, **rozvoje schopnosti kritického myšlení**. Jedním z hlavních přínosů je však zejména **budování bezpečného prostředí ve skupině**. Dobrá atmosféra ve třídě je důležitým faktorem pro (ne)setrvání žáka ve škole.

Přínosná je také **systematická tvorba žákovského portfolia**, která má mimo jiné pozitivní vliv na motivaci žáků tím, že přináší pocit úspěchu.

Zkreslenosti či neúplnosti informací žáků, kteří přicházejí ze základních škol, **lze předejít aktivní náborovou strategií a spoluprací se ZŠ** (dny otevřených dveří, kurzy či kroužky pro žáky ZŠ, rodičovské kavárny, návštěvy na ZŠ, propracovaná prezentace školy a studijních oborů na webových stránkách školy aj.). **Zařadit lze také aktivity zaměřené na konkrétní profese**, a to jak do náborového procesu, tak i během studia. K poznání každodenní reality dané profese přispívají exkurze, spolupráce s firmami, zapojení odborníka z praxe ad. [[více v kapitole Odborné vzdělávání a spolupráce škol se zaměstnavateli](#)]

Aby byl naplněn potenciál přínosu kariérového poradenství, kterým je úspěch a spokojenost žáků, je třeba jej **zahájit co nejdříve**. Optimálně již v období předškolní výchovy (odpovídajícími didaktickými postupy). A současně **aktivně rozvíjet spolupráci mezi jednotlivými vzdělávacími stupni**. Sdílení informací a zkušeností **pomáhá efektivněji, a především včas nastavit vhodná kompenzační opatření**.

Příklady z praxe

Jako nejčastěji realizovaná opatření, která mohou vést ke snížení počtu předčasných odchodů žáků ze vzdělávání, jsou v současné době využívány **dny otevřených dveří pro žáky ZŠ (rodiče), exkurze, soutěže, stáže, podpora formou doučování či individuální poradenství**. Hojně využívaná je také **podpora žáků při adaptaci** na nové školní prostředí.

V některých školách se také podařilo **vytvořit systém pro identifikaci žáků ohrožených předčasnými odchody** (sledování absence, rizikového chování, klimatu třídy aj.).

Cestou **posilování vnitřní motivace žáků** se vydali například v Karlovarském kraji. Kromě realizace motivačních workshopů (s cílem podporovat rozvoj silných stránek žáků) je součástí podpory **zavedení pozice mentora**. Jeho úkolem je provázet žáky náročnými situacemi ve školní docházce i v osobním životě a svou podporou jim umožnit, mnohdy první, prožitek úspěchu.

Inspirací je také postup střední školy ve Středočeském kraji, která aktivně **podporuje žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí v dokončení studia**. Na začátku stojí intenzivní spolupráce se spádovými základními školami, v prvním ročníku pak především **podpora adaptačního procesu** s důrazem na vytvoření zdravých vztahů ve třídě. Nezbytnou součástí je také průběžné **monitorování školního prospěchu**. **K dispozici pro individuální konzultaci** jsou žákům po celou dobu jejich studia nejen kariérový poradce, ale všichni pedagogičtí pracovníci školy.

Rozvoj škol jako center celoživotního učení

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Důvody, proč žáci předčasně odcházejí ze škol (v rámci počátečního vzdělávání), jsou mnohé. Patří mezi ně i **chybějící podpůrné služby** (např. funkční kariérové poradenství) a **nedostatečná či žádná nabídka jiné, pro žáka vhodnější formy vzdělávání**. V některých případech žáci odchází již v průběhu studia, jindy těsně před jeho koncem – např. při neúspěšném složení závěrečné nebo maturitní zkoušky. Žák, kterému **chybí informace a přehled o dalších možnostech vzdělávání**, se zpět do vzdělávacího systému mnohdy již nevrací. Na straně škol však existují možnosti, jak zajistit, aby ani žák, který studium nedokončil, neodcházel na trh práce bez dosažení kvalifikace či bez představy svého dalšího vzdělávání.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Škola, která funguje jako centrum celoživotního učení, je prevencí předčasných odchodů sama o sobě. Nabízí nejen **počáteční vzdělávání v široké paletě oborů** vzdělání, ale také i **možnosti dalšího vzdělávání** (profesní, občanské, zájmové) a **ověřování výsledků učení** (zákon č. 179/2006 Sb.). To vše v **různých úrovních náročnosti a flexibilními cestami** (v podobě modulového vzdělávacího programu v počátečním i dalším vzdělávání, možnostmi večerního či víkendového vzdělávání a další).

Dostupná a pestrá nabídka možností získání stupně vzdělání či kvalifikace různými cestami, doplněná **zajištěním podpůrných služeb**, podstatně zvyšuje šance žáků na úspěšné ukončení studia. Na straně školy lze prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání **podpořit pozicí kariérového poradce** (průvodce) a/nebo **koordinátora dalšího vzdělávání**. Kariérový poradce pracuje mj. s **žáky, kteří potřebují individuálně podpořit na své kariérní cestě** (monitoring žáků, podpůrná opatření na úrovni intervence i kompenzace [více v kapitole Rozvoj kariérového poradenství včetně prevence předčasných odchodů ze vzdělávání]). **Koordinátor dalšího vzdělávání** má přehled o možnostech dalšího vzdělávání a procesu uznávání výsledků učení. Díky tomu **umí i neúspěšným žákům připravit nabídku další vzdělávací cesty se zohledněním jejich předchozího vzdělání**.

V rámci modernizace odborného vzdělávání je škola schopna připravit **modulové vzdělávací programy pro počáteční vzdělávání**. Na modulový program počátečního vzdělávání může vhodně **navazovat modulový program dalšího vzdělávání** připravený podle kvalifikačních standardů profesní kvalifikace Národní soustavy kvalifikací (NSK) ve stejném oboru.

Žák, který opustí počáteční vzdělávání v průběhu nebo před jeho ukončením, má tak **možnost doplnit si potřebné znalosti a kompetence v rámci dalšího vzdělávání**. V takových případech **je vhodná autorizace školy pro udělování osvědčení o profesních či úplných profesních kvalifikacích v rámci Národní soustavy kvalifikací** (dle zákona č. 179/2006 Sb.), především k profesním kvalifikacím příbuzných oborů vzdělání počátečního vzdělávání školy. Možností je také **spolupráce s dalšími autorizovanými osobami** v kraji.

Škola, která je centrem celoživotního učení, je navíc **otevřená spoluprací se zaměstnavateli a dalšími sociálními partnery, kteří zastřešují danou odbornost**. Propojení škol a zaměstnavatelů přináší žákům atraktivní možnosti rozvoje (stáže, odborné praxe, poradenství). Vedle zaměstnavatelů jde např. o **aktivní spolupráci s krajskými pobočkami ÚP** (rekvalifikační kurzy, poradenství) a **spolupráci s dalšími školami v regionu**.

Centra celoživotního učení nabízejí výše uvedené činnosti od nabídky počátečního vzdělávání a podpůrných služeb přes marketing a realizaci kurzů až po následnou podporu účastníků na jejich další vzdělávací a profesní cestě.

Ze strany kraje lze prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání podpořit zajištěním dvou pracovních pozic: krajského koordinátora kariérového poradenství a krajského koordinátora dalšího vzdělávání. Tyto pozice mohou být dosud chybějící metodickou podporou školním kariérovým poradcům i koordinátorům dalšího vzdělávání a významně tak přispět k posílení odbornosti realizovaných služeb i k rozvoji škol jako center celoživotního učení.

Klíčovým nástrojem prevence předčasných odchodů ze vzdělávání je zejména ***budování a upevňování povědomí žáků o důležitosti celoživotního učení a osvěta o možnostech a formách dalšího vzdělávání a ověřování a uznávání výsledků učení.***

Příklady z praxe

Některé školy (SŠ, VOŠ) již v současné době naplňují statut školy jako Centra celoživotního učení. Mají ***kvalitně zpracovaný systém*** nejen v oblasti počátečního, ale také ***dalšího vzdělávání***. Podstatnou roli v něm hraje ***funkčně nastavené kariérové poradenství a další vzdělávání***.

V těchto školách je zpracovaná provázanost jednotlivých školních vzdělávacích programů (ŠVP) nejen u příbuzných oborů, ale i mezi různými stupni vzdělání (M->H). Například, ***pokud má škola neúspěšného maturanta, nabídne a umožní mu získání výučního listu či profesní kvalifikace.***

Školy jsou často i autorizovanými právníckými osobami. Nabízejí nejen další profesní vzdělávání podle Národní soustavy kvalifikací s poskytováním profesních či úplných profesních kvalifikací, ale také možnost přihlásit se k vykonání závěrečné učňovské zkoušky podle Jednotného zadání. Uchazeči tak získají jak nové kompetence, tak i stupeň vzdělání. Škola, která nemá možnost nabídnout vykonání závěrečných zkoušek v potřebném oboru, umí tyto zkoušky zajistit ve spolupráci s jinými autorizovanými osobami stejného oboru, popř. školami, ve kterých lze tyto zkoušky vykonat.

Rozvoj výuky cizích jazyků

Proč k předčasným odchodům v této oblasti intervence dochází?

Rizikovým obdobím, kdy k předčasným odchodům v kontextu studia cizích jazyků dochází, je zejména **konec prvního ročníku střední školy**. Významný vliv má v tomto ohledu **špatná volba oboru či stupně vzdělání**, resp. **chybná náborová strategie na straně školy**. Vzdělávání ukončené výučním listem je společností vnímáno jako neprestížní a nedostačující. Rodiče tak dávají přednost všeobecnému vzdělání a maturitním oborům. Úroveň znalostí cizích jazyků žáků, kteří se na maturitní studium hlásí, však stále klesá. K nevhodné volbě stupně vzdělání i konkrétního oboru přispívá také skutečnost, že **žáci mají někdy neúplné či zkrácené představy o jazykových požadavcích a podmínkách zvoleného oboru**. Nesprávně zvolené studium v kombinaci s **nedostatečnou či chybějící podporou** v jeho průběhu (např. formou individuálního kariérového poradenství, doučování apod.) vede k **neuspokojivým výsledkům učení**.

Příčiny je však třeba hledat i jinde. Mezi ty hlavní patří **nízká motivace žáků učit se cizí jazyk**. **Školní neúspěch**, někdy doprovázený také nutností opakovat ročník, se ve zvýšené míře vyskytuje u žáků odborných škol a učňovských oborů, kteří **nevnímají studium cizího jazyka jako prioritu**. Důležitou roli hraje také **absence individualizovaného přístupu ke vzdělávacím potřebám** žáků (např. kompenzace nedostatečné přípravy na základní škole, podpora žáků se SVP či žáků s odlišným mateřským jazykem). Do skupiny žáků ohrožených školním neúspěchem patří i žáci cizinci. Jejich situace je v rámci výuky cizích jazyků komplikovanější tím, že i jazyk výuky (v našem případě čeština) je pro ně často také cizím jazykem.

Jak prevenci předčasných odchodů v této oblasti intervence podpořit?

Účinným nástrojem prevence je **zapojení kompenzačních strategií do každodenní výuky**. Tyto strategie umožňují mluvčím využívat alternativní formy vyjádření pro zamýšlený obsah a zároveň aktivizují vnitřní zdroje žáků a pomáhají jim nalézat další možnosti. Kromě dnes velmi rozvíjené dovednosti mediace se jedná o nacvičování, parafráze, popisování, převádění významů, užití podobných slov, experimenty, použití jiných gramatických forem atd. Součástí kompenzačních strategií je i **rozvoj vlastních jazykových strategií žáka** jako zapojení kreativity, vyjádření neznalosti, požádání o pomoc či používání vhodných slovníků (dvojjazyčných i jednojazyčných).

Pro specifickou skupinu žáků ohrožených školním neúspěchem, **žáků cizinců**, se v současnosti nabízí různé **možnosti státní podpory** např. v rámci projektu Podpora společného vzdělávání v pedagogické praxi (APIV B) - tj. inkluze v praxi. Ucelená metodika a podpůrná síť školám byla vytvořena v rámci *Portálu podpory pedagogických pracovníků vzdělávajících děti/žáky cizince*. Zde se školám nabízí metodické materiály, online poradenství, e-learning, tlumočnické a překladatelské služby, vzdělávací programy a další. Krajská centra podpory Národního pedagogického institutu ČR pak v rámci tohoto projektu zprostředkovávají tzv. **adaptační koordinátory do škol**, jejichž úkolem je pomoci žákům cizincům překonat nejen jazykovou, ale především kulturní bariéru.

Klíčovou roli v prevenci předčasných odchodů hraje **kvalita a atraktivita výuky**. **Zajímavý obsah, efektivní uspořádání hodin** (výuka v menších skupinách a diferenciaci), **individualizace výuky** a **využívání digitálních technologií**, to vše podporuje angažovanost žáků ve studiu cizího jazyka.

Vyučovací metoda CLIL (tandemová výuka, cizojazyčné podklady pro výuku apod.) pomáhá, díky **mezipředmětové spolupráci**, odstraňovat představy, že cizí jazyk je záležitostí pouze jednoho vyučovacího předmětu. **Žáci se učí využívat cizí jazyk v běžných profesních situacích**, osvojují si kontextuální slovní zásobu a získávají tak i **větší časovou dotaci** na jeho procvičování. To vše podporuje vnímání cizího jazyka jako běžné součásti komunikace.

Nabídka výjezdů do zahraničí (mobilita, odborné stáže) je výraznou motivací k dokončení studia pro ty žáky, kteří uvažují o předčasném odchodu z důvodu zajímavých pracovních nabídek či vlastního podnikání (zejména při studiu VOŠ). Zahraniční výjezdy nefungují však pouze jako atraktor (proč na škole zůstat), ale podporují i žáky se slabším prospěchem v dokončení studia. Díky zlepšení znalosti cizího jazyka se žákům snižuje počet předmětů, ve kterých jsou ohroženi neúspěchem, a mají tak vyšší šanci studium řádně dokončit.

Také v oblasti Rozvoje výuky cizích jazyků platí, že **včasná identifikace a následné nastavení vhodných opatření** (např. doučování) žáků ohrožených školním neúspěchem i žáků nadaných je pro prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání klíčová.

Jako další zdroj podpory lze uvést aktivní **spolupráci se zaměstnavateli** (seznámení se s jazykovými požadavky v praxi) a **absolventy škol** (inspirace, že je možné uspět) [[více v kapitole Odborné vzdělávání a spolupráce škol se zaměstnavateli](#)].

Cest, jak zefektivnit a zatraktivnit výuku cizího jazyka, existuje mnoho. Stěžejní je, **aby se učitelé v didaktice průběžně vzdělávali** a vytvářeli tak předpoklady pro vyšší kvalitu výuky.

Příklady z praxe

Na několika středních školách se osvědčilo **zapojit již žáky prvních ročníků do mobilit**. Zejména **žákům ohroženým školním neúspěchem a s nízkou motivací ke studiu pomohl výjezd najít smysl a motivaci, proč se cizí jazyk učit**. V rámci mobilit se žáci zúčastnili různorodých aktivit a čelili tak potřebě znalosti cizího jazyka v mnoha situacích. Seznamovali se s výrobou v cukrárnách či pekárnách, s provozním chodem hotelů a restaurací, museli zvládnout obsluhu a komunikaci s hostem v cizím jazyce. Součástí programu studentské mobility Erasmus+ je i přípravná fáze včetně online jazykové přípravy. Žáci nejdříve absolvují test, který určí jejich jazykovou úroveň a návazně nabídne cvičení na míru v zóně jejich nejbližšího rozvoje (poslechy, čtení, gramatika). Díky tomu se žáci mohou rozvíjet od úrovně, kde znalostně aktuálně jsou, a kurz tak pro ně není tolik náročný a stresující. Pobyť v zahraničí žáci hodnotí jako užitečný zejména proto, že v **relativně krátkém čase mohou zažít zásadní posun ve svých komunikačních dovednostech v cizím jazyce**.

V pohraničních oblastech se velmi osvědčily nejrůznější formy **přeshraniční spolupráce**, která žákům umožňuje nejen poznat jejich region a nejbližší okolí (ať už z hlediska historického, kulturního či společenského), ale i účinně využívat možností přeshraniční mobility. Zejména v rámci přeshraničních stáží **žáci získávají cenné zkušenosti, které zvyšují jejich orientaci a šanci budoucího uplatnění na trhu práce**.

Několik průřezových aspektů problematiky předčasných odchodů

V deváté třídě se žáci rozhodují o své další studijní cestě. Podávají (nebo také ne) přihlášku na střední školu. Z hlediska možnosti posoudit všechny důležité konsekvence to není právě nejlepší období pro tak závažný krok. Do **rozhodování žáků o další studijní cestě** vstupuje (vedle specifík vztahujících se k jejich věku) mnoho faktorů. Osobnostní a vývojové předpoklady a vlastní preference žáka, jeho rodinné zázemí, aktuální životní situace, více nebo méně efektivní podpůrné mechanismy na základní škole, dostatečná informovanost o zvolené škole či oboru a další. Nedostatek podpory na základní škole nemusí nutně vést k chybné volbě oboru či školy. Stejně tak absence podnětného domácího prostředí nebrání škole s tímto deficitem pracovat. Nemotivovaný žák s nejasnými studijními preferencemi nemusí zůstat nemotivovaným napořád. A také některé překážky v osobním životě žáka je možné překonat, nebo alespoň minimalizovat jejich dopad.

Obtížnost rozhodování mohou žákům usnadnit aktivní a kvalitně vedené náborové aktivity ve **spolupráci základních a středních škol** ještě před podáním přihlášek. Zkušenosti základních škol, které s žáky devět let pracují, jsou cenným zdrojem podpory – pro žáky i pro školu, na které budou ve svém studiu pokračovat.

Předcházet ztrátě motivace či školnímu neúspěchu lze i vhodnou formou přijímacího řízení. Efektivní **náborová strategie na straně škol** tak k prevenci předčasných odchodů zásadně přispívá. Náborové aktivity se nemusí omezovat jen na posouzení předchozího prospěchu a znalostí žáků. Zaměřit je lze i na jejich osobnost, motivaci, informovanost o zvoleném oboru či adekvátnost očekávání. Cílem není žáky od studia odradit. Sdílení informací již v průběhu náboru naopak pomáhá včas nastavit potřebné podpůrné či kompenzační mechanismy (ještě před zahájením studia či paralelně s ním), ať už ze strany žáků a jejich rodičů, nebo na straně školy. Žáci tak získávají větší šanci případnému školnímu neúspěchu a/nebo předčasnému odchodu ze školy předejít.

Nejpozději od prvního ročníku je vhodné zahájit **průběžný monitoring žáků**. Do sledovaných proměnných patří např. změny v chování, prospěchu i v docházce. Monitoring se tak netýká pouze žáků ohrožených školním neúspěchem už na vstupu. V průběhu studia dochází v životě žáků k mnoha změnám, které mohou do života ve škole významně vstupovat. Díky monitoringu lze včasnou intervencí předejít nutnosti školu opustit.

Funkční podpůrný systém na úrovni střední školy nabízí vhodné zajištění podpory nejen při vlastním studiu, ale také při přestupu na jiný obor, jinou školu či při neúspěchu u výstupních zkoušek. Takovou podporu může poskytnout např. individuální kariérové poradenství (diagnostický a osobní rozvojový rozhovor), doučování, individuální vzdělávací plán, spolupráce s dalšími institucemi a další. Smyslem není udržet žáky v oboru nebo na škole „za každou cenu“, ale pomoci jim najít individuální vzdělávací cestu, která povede k jejich spokojenosti.

Prostupnosti vzdělávacích cest lze dosáhnout např. širokou nabídkou oborů různých zaměření a různých obtížností, aktivní spoluprací školy s dalšími školami v regionu, nabídkou dalšího vzdělávání či ověřováním výsledků učení.

Pro motivaci chodit pravidelně do školy je klíčové prostředí, ve kterém se výchovně-vzdělávací proces odehrává. **Atmosféra ve třídě a školní klima** fungují jako spolehlivý atraktor (tam, kde je žákům dobře, zkrátka chtějí být, bez ohledu na to, jak moc se chtějí učit) i demotivátor (nikdo nechce být tam, kde se dobře necítí). Podpora zdravých vztahů napříč celou školou, vytváření bezpečného prostředí pro sdílení, efektivní komunikaci či řešení konfliktů, nastavené mechanismy pro rozpoznání patologických jevů a osvojené nástroje pro jejich řešení, to vše je důležité nejen pro samotné učení, ale celou vzdělávací a vlastně i životní dráhu (nyní mladého dospělého) žáka.

ZDROJE PRO DALŠÍ STUDIUM TÉMATU

www.infoabsolvent.cz (metodické materiály a příklady z praxe)

[Finanční dopady předčasných odchodů](#), Agentura pro sociální začleňování, Praha 2018

Trhlíková, J.: [Prevence a intervence předčasných odchodů](#), NÚV, Praha 2015

Trhlíková, J.: [Předčasné odchody žáků ze středních škol](#), NÚV, Praha 2013

Trhlíková, J.: [Předčasné odchody ze vzdělávání na středních školách](#): Kvalitativní analýza rozhovorů s experty. NÚV, Praha 2012

[Metody a nástroje pro podporu žáků ohrožených předčasnými odchody](#), Zlín 2015

[Řešení předčasných odchodů ze vzdělávání a odborné přípravy v Evropě](#), Eurydice 2015

P. Svoboda, M. Hutýrová, K. Vitásková, M. Růžička: [Metodika pro identifikaci žáků ohrožených školním neúspěchem či předčasným odchodem ze systému vzdělávání](#), 2015

[Předčasné odchody ze vzdělávání](#), ReferNet 2013

M. Vacek, J., Pacnerová, H., & [Menclová: Příčiny předčasných odchodů ze středního školního vzdělávání u žáků ze sociokulturně znevýhodněného prostředí](#), průzkum pro projekt PROPOS, Centrum adiktologie a IPPP, Praha 2008